

*Сергєєва Д. Б.,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
адвокат
ORCID ID: 0000-0003-1005-7046*

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2023.3-4/133-143>

УДК 343.98

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ

Анотація. Наукова стаття присвячена окремим питанням розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів.

Метою статті є дослідження окремих аспектів методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів в умовах сьогодення.

У статті висвітлено структурні елементи криміналістичної характеристики, слідчих ситуацій кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів.

Проаналізовано наукову думку вчених-криміналістів предмету, обстановки та способів вчинення правопорушень, слідової картини, особи правопорушника та зосереджено увагу на їх значенні в теорії криміналістики і практиці для застосування під час розкриття та розслідування зазначених правопорушень. Акцентовано увагу на появі нових способів вчинення досліджуваних правопорушень та їх обумовленість надзвичайними ситуаціями.

Зазначені найбільш характерні слідчі ситуації за кримінальними правопорушеннями, що посягають на державні кошти. Доведено, що кримінальні правопорушення, пов'язані із використанням бюджетних коштів, нерідко вчиняються організованими злочинними групами та мають транснаціональний характер і тенденцію до поширення.

Обґрунтовано, що при розслідуванні бюджетних правопорушень найбільш сприятливою слідчою ситуацією вважається така, коли кримінальне провадження розпочате на основі інформації про кримінальне правопорушення за матеріалами оперативних підрозділів, оскільки кримінальні правопорушення, пов'язані із використанням бюджетних коштів, характеризуються великим обсягом інформації щодо елементів криміналістичної характеристики.

Зазначається, що під криміналістичною характеристикою злочину слід розуміти систему відомостей про криміналістично значимі ознаки злочинів даного виду, що відображає закономірні зв'язки між ними і служить побудові і перевірці слідчих версій для вирішення основних завдань розслідування.

Окреслено необхідний комплекс слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, а також невідкладних заходів забезпечення кримінального провадження, які мають особливе значення під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів.

Ключові слова: розслідування кримінальних правопорушень, бюджетні кошти, кримінальні правопорушення в бюджетній сфері, криміналістична характеристика, слідчі ситуації, процесуальні дії.

Постановка проблеми.

На сьогодні вкрай гостро постають питання, пов'язані із формуванням і використанням державного бюджету, ресурси якого необхідні не тільки задля виконання фінансових зобов'язань держави, а першочергово задля виконання цілей, які поставили в умовах воєнного стану перед Міноборони.

Як відомо, на державний бюджет як позитивно, так і негативно впливають різні чинники. Так, з огляду на крайні події, Верховна рада ухвалила у повторному другому читанні законопроект № 10037, який передбачає передачу військового ПДФО з місцевих бюджетів до державного на військові видатки. Також Світовий банк виділив Україні додатково 1,34 млрд доларів, які будуть направлені на пріоритетні видатки бюджету. Серед негативу слід відмітити блокування пропускних пунктів на кордоні України з Польщею та Словаччиною, що призвело до недонадходження 9,3 млрд. грн митних платежів за листопад поточного року. Але у будь-який період неабияку шкоду державному бюджету завдають кримінальні правопорушення у зазначеній сфері. Численні приклади сьогодення підтверджують зазначене, серед яких керівництво Держспецзв'язку підозрюється у привласненні бюджетними коштами понад 62 млн. грн під час закупівлі програмного забезпечення. У 2022 році колишній заступник міністра оборони у змові зі своїми підлеглими здійснили закупівлю неякісної військової форми на 1 млрд. грн, яка непридатна для експлуатації в холодну пору та в умовах ведення інтенсивних бойових дій тощо.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Науковим базисом цієї статті стали наукові праці В. Д. Бер-

наза, О. О. Вакулик, В. І. Василичука, А. Ф. Волобуєва, О. О. Дудорова, Г. А. Матусовського, Р. Л. Степанюка, Л. П. Скалозуба, М. А. Погорецького, З. М. Топорецької, С. С. Чернявського та ін. Втім реалії сьогодення свідчать про необхідність додаткового дослідження зазначеної теми із врахуванням потреб судово-слідчої практики.

Метою статті є дослідження окремих аспектів методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням бюджетних коштів в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Передусім слід зазначити, що кримінальні правопорушення, пов'язані із використанням бюджетних коштів, нерідко вчиняються організованими злочинними групами¹ та мають транснаціональний характер і тенденцію до поширення.

Ключовим елементом криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень є криміналістична характеристика кримінального правопорушення. Більшість вчених-криміналістів під криміналістичною характеристикою злочину розуміють систему відомостей про криміналістично значимі ознаки злочинів даного виду, що відображає закономірні зв'язки між ними і служить побудові і перевірці слідчих версій для вирішення основних завдань розслідування².

Задля отримання більш повної інформації про досліджувані кримінальні правопорушення традиційно привернемо увагу до криміналістичної характеристики правопорушень, пов'язаних з порушеннями бюджетного законодавства. Як зазначає П. В. Берназ, криміналістична характеристика кримінального правопорушення відіграє суттєву роль у його

¹ М. А. Погорецький, Організована злочинність: тенденції розвитку та заходи протидії (2007) 16 *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* 99–110.

² В. А. Журавель, Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: монографія (Харків, Апостіль, 2012) 302; М. А. Погорецький, О. О. Вакулик, Д. Б. Сергєєва, Розслідування економічних злочинів: навчальний посібник (Київ, Дакор, 2014) 176; М. А. Погорецький, О. В. Бишевець, Д. Б. Сергєєва, Розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник (Київ, Алерта, 2015) 536; М. А. Погорецький, С. С. Чернявський, Д. Б. Сергєєва, З. М. Топорецька, Розслідування зайняття гральним бізнесом: навч. посібник (Київ, Алерта, 2015) 176; М. А. Погорецький, З. М. Топорецька, Розслідування зайняття гральним бізнесом: процесуальні й криміналістичні засади: монографія (Київ, Алерта, 2015) 226.

розслідуванні, адже дозволяє визначити найбільш ефективні тактичні прийоми та засоби. Її структура становить сукупність найбільш значимої інформації для виявлення, розкриття та розслідування кримінального правопорушення¹.

Слід погодитись і з А.Ф. Волобуєвим, який зазначає що криміналістична характеристика, як структурний елемент окремої методики розслідування, являє собою систему відомостей про елементи механізму вчинення злочинів певного виду чи групи, в яких відбуваються закономірні зв'язки між цими елементами і які використовуються для розробки наукових рекомендацій, а також побудови і перевірки версій при розслідуванні конкретних злочинів.²

В наукових криміналістичних джерелах розглядається дещо усічений елементний склад криміналістичної характеристики правопорушень зазначеної категорії, а саме: предмет протиправного посягання, обстановка, спосіб вчинення зазначених правопорушень, типова слідова картина та особа правопорушника³. Розглянемо їх детальніше.

Предмет протиправного посягання діянь, пов'язаних з порушеннями бюджетного законодавства, визначається в КК України поняттям «бюджетні кошти», до яких, згідно з приміткою до ст. 210 КК України належать кошти, що включаються у бюджети всіх рівнів незалежно від джерела їх формування. Науковці зазначають, що державний бюджет планується не тільки ЗУ «Про державний бюджет» щорічно, а і отримує додаткове співфінансування з місцевих бюджетів, різноманітних фондів, міжнародних трансферів, благодійних внесків тощо. У криміналістичному

аспекті кошти, які є предметом злочинів, що розглядаються, можна поділити на дві великі групи: а) кошти, заплановані в бюджеті, але ще не одержані (планові бюджетні кошти); б) кошти, які вже надійшли до бюджету.

Особливості формування та використання кожної групи коштів, обсяг службових повноважень осіб, у розпорядженні яких вони знаходяться, обумовлюють специфічні способи вчинення бюджетних злочинів і відповідні їм сліди.

На ці ж елементи криміналістичної характеристики суттєво впливає обстановка вказаних правопорушень. Для обстановки вчинення бюджетних правопорушень нормативно-правовий фактор має особливе значення у зв'язку з бланкетними диспозиціями ст. ст. 210, 211 КК України. Аналіз чинного законодавства дозволяє дійти до висновку, що найсуттєвіше значення для методики розслідування бюджетних злочинів мають положення, які визначають і регулюють: а) поняття, склад та структуру бюджетів різних рівнів; б) поняття, коло, права і обов'язки учасників бюджетного процесу; в) порядок виконання бюджетів за доходами і видатками; г) порядок видання (розробка, підписання, реєстрація, доведення до виконавців) нормативно-правових і розпорядчих актів; г) бюджетні правопорушення; д) контроль за дотриманням бюджетного законодавства.

Серед обставин, що характеризують нормативно-правовий фактор обстановки бюджетних злочинів, суттєвим є те, що нормативні акти, що регламентують виконання бюджетів, у багатьох моментах суперечать один одному. Тому вибір варіантів фінансування витрат бюджету часто виглядає суто суб'єктивною

¹ П В Берназ, Структура криміналістичної характеристики злочину (2017) 3 *Південноукраїнський правничий часопис* 14.

² А Ф Волобуєв, Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва (дис. ... доктора юрид. наук. Харків, 2001) 407.

³ М А Погорецький, О О Вакулук, Д Б Сергєєва, Розслідування економічних злочинів: навчальний посібник (Київ, Дакор, 2014) 176; М А Погорецький, О В Бишевець, Д Б Сергєєва, Розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник (Київ, Алерта, 2015) 536; М А Погорецький, С С Чернявський, Д Б Сергєєва, З М Топорецька, Розслідування зайняття гральним бізнесом: навч. посібник (Київ, Алерта, 2015) 176; М А Погорецький, З М Топорецька, Розслідування зайняття гральним бізнесом: процесуальні й криміналістичні засади: монографія (Київ, Алерта, 2015) 226.

справою того чи іншого чиновника і залежить від його свідомості, особистих інтересів, впливу на нього різних чинників. Ця негативна обставина сприяє вчиненню злочинів, формує відчуття безкарності у службових осіб за неефективне та нецільове використання бюджетних коштів, а також за видання нормативно-правових і розпорядчих актів, якими всупереч встановленому законом порядку змінюються доходи і видатки бюджетів. Стан контролю за дотриманням бюджетного законодавства є ще одним суттєвим фактором, який визначає обстановку бюджетних злочинів. Система фінансового контролю в бюджетній сфері України є недосконалою, оскільки у національній фінансовій системі склалася ситуація, при якій структури, які безпосередньо виконують бюджет, самі ж себе і контролюють, що недопустимо¹. Події останніх років свідчать про вплив на обстановку вчинення бюджетних правопорушень надзвичайних ситуацій як пандемія та воєнний стан, під час дії яких суттєво спрощуються ті чи інші вимоги до закупівлі товарів за державні кошти. В зв'язку з чим виникають нові способи вчинення правопорушень.

Г. А. Матусовський зазначав, що особливістю здійснення економічних злочинів в цілому є різноманіття злочинних способів, що пояснюється відмінністю сфер, галузей, видів економічних відносин, діяльності осіб, які беруть участь в господарському та фінансовому процесі, наділених відповідними повноваженнями. Вивчаючи способи розкрадань в установах і організаціях, що перебувають на державному бюджеті, в залежності від предмета злочинного посягання науковець виділяв способи розкрадань матеріальних цінностей та способи розкрадань грошових коштів².

Окрім низки способів вчинення правопорушень, пов'язаних із проведенням державних закупівель з порушенням за-

конодавства (завищення вартості товару шляхом складання додаткових угод, постачання товару, який не відповідає технічним вимогам, складання тендерної документації під певного учасника за винагороду, уникнення тендеру шляхом поділу предмета закупівлі, попередня стовідсоткова оплата товару до його поставки, підроблення документів щодо приймання виконаних робіт або поставлених товарів, змова учасників при проведенні торгів, які навмисно відіграють роль технічного конкурента та, як правило, пропонують неправомірну пропозицію, змова учасників при проведенні торгів, які заздалегідь домовляються про демпінгування ціни; безпідставне відхилення найбільш економічно вигідної пропозиції), останнім часом набувають поширення способи, які були досліджені К. О. Чаплинським, В. А. Бідняк, Г. С. Бідняк в галузі охорони здоров'я, хоча існування переважної більшості із зазначених способів актуальне і в інших галузях: привласнення та розтрата бюджетних коштів шляхом безпідставного нарахування зарплатні, виплата премій, коштів на відрядження та інших платежів; нарахування та виплата обов'язкових платежів особам, які оформлені як працівники, але фактично не працюють у медичному закладі; використання медобладнання та виробів медичного призначення з метою отримання неправомірної вигоди; використання бюджетних коштів не за цільовим призначенням; використання за нецільовим призначенням приміщень, обладнання, земельних ділянок; підроблення медичної документації щодо встановлення групи інвалідності, народження дитини, видача фіктивних довідок щодо тимчасової непрацездатності, сертифікатів про щеплення; складання фіктивних документів щодо кількості хворих з метою збільшення фінансування бюджетних програм; надлишкове списання

¹ М. А. Погорельський, О. О. Вакулік, Д. Б. Сергєєва, Розслідування економічних злочинів: навч. посібник (Київ, ВД «Дакор», 2014) 129.

² Г. А. Матусовский, Экономические преступления: криминалистический анализ (Харьков, Консум, 1999) 480.

лікарських засобів, виробів медичного призначення, білизни, інвентарю тощо; привласнення коштів шляхом їх списання на поточний ремонт будівель лікарні, який фактично не проводився, фіктивної закупівлі побутового інвентарю під авансові звіти; оплата енерго-, теплопостачання та інших платежів з бюджету за інших суб'єктів господарювання, розташованих на території лікарень (приватних кабінетів ультразвукової діагностики, діагностичних лабораторій, кафетеріїв, тощо); невиконання службових обов'язків належним чином щодо збереження майна закладу охорони здоров'я, що спричинює його надшвидке зношення та втрату (використання автомобільного транспорту з порушенням технічних умов його використання, яке призвело до завчасного виходу його із ладу); привласнення бюджетних коштів, виділених на державну програму з трансплантації органів; використання знижок на товар у вигляді «дебіт-кредіт-ноти»; способи заволодіння бюджетними коштами під час боротьби з коронавірусними інфекціями¹. В. А. Бідняк обґрунтовано привертає увагу до нового способу вчинення правопорушень, який полягає привласнення коштів з державного бюджету, що передбачені для фінансування медичних послуг за програмою медичних гарантій обслуговування населення. Окрім надвеликих збитків, спричинених державі, відрізняється тяжкими наслідками охоронюваним законом державним інтересам, практично завжди вчинюється організованою злочинною групою або злочинною організацією та охоплює майже всі регіони нашої держави. Зокрема, в Дніпропетровській, Чернігівській, Чернівецькій та інших областях викрито численні факти злочинів, що вчиняються саме за цим спосо-

бом. Сутність полягає у внесенні медичними працівниками підприємств, які є надавачами медичних послуг, неправдивої інформації щодо надання медичних послуг пацієнтам до електронної системи охорони здоров'я в Україні «e-Health» через медичні інформаційні системи (МІС), що в подальшому стає підставою для незаконних виплат на користь підприємств від Національної служби здоров'я України (НСЗУ) державних коштів та завдає значної шкоди².

Зрозуміло, що коло причетних до вчинення вищезазначених протиправних дій обмежене. Наділення певними повноваженнями щодо бюджетних коштів відрізняє особу правопорушника у досліджуваних правопорушеннях від інших. Визначальною ознакою при встановленні осіб, відповідальних за порушення бюджетного законодавства, є виконання ними функцій щодо:

- використання бюджетних коштів;
- дотримання вимог чинного бюджетного законодавства щодо пропорційного скорочення чи фінансування видатків бюджету;
- видання нормативно правових та/або розпорядчих актів у бюджетній сфері.

Дослідженням, проведеним Василевичем В. В. та Левченко Ю. О. встановлено, що особами, які можуть бути суб'єктами нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, є службові особи суб'єктів господарської діяльності юридичних осіб небюджетної сфери, що одержують дотації, субсидії чи субвенції як бюджетні кошти; службові особи юридичних осіб небюджетної сфери, яким згідно з чинним законодавством делеговано право розпоряджатися бю-

¹ В А Бідняк, Г С Бідняк, К О Чаплинський, Теоретичні, правові та праксеологічні засади використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням в галузі охорони здоров'я: монографія (Дніпро, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2021) 75.

² В А Бідняк, Привласнення коштів з державного бюджету, що передбачені для фінансування медичних послуг за програмою медичних гарантій обслуговування населення: актуальні аспекти. *Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення)*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (02 грудня 2022 р., м. Дніпро) (Дніпро, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2023) 22.

джетними коштами. Особи, які можуть бути співучасниками нецільового використання бюджетних коштів – це працівники бюджетної установи, контролюючих і фінансових органів: Державної аудиторської служби, Державної казначейської служби, Державного казначейства України¹.

В залежності від сфери виділення бюджетних видатків (житлово-комунальні господарства, освіта, охорона здоров'я, інфраструктура, будівництво тощо) це можуть бути керівники будь-якої ланки, їх заступники, бухгалтери, члени тендерного комітету тощо.

В незалежності від перелічених сфер будь-яке бюджетне правопорушення вчиняється за допомогою документів, які є головними слідодіями та містять як матеріальні, так і інтелектуальні сліди правопорушення, які залишають правопорушники під час здійснення господарських, фінансових й нормотворчих операцій.

Документи, що використовуються як джерела доказів² при розслідуванні бюджетних злочинів, в залежності від характеру та значення наявної в них інформації доцільно розподілити на такі групи: а) планові документи, якими визначаються підстави надання, обсяг, розподіл та цільове призначення бюджетних коштів; б) документи, що визначають посадовий стан, компетенцію службової особи, яка є суб'єктом злочину даного виду; в) документи, що визначають організаційно-правовий статус

та джерела фінансування підприємства, на якому вчинено злочин; г) документи бухгалтерського обліку та фінансової звітності; г) документи, що свідчать про укладання певних угод та стають підставами для їхньої оплати; д) казначейські (банківські) документи; е) документи, які складаються при розрахунках із застосуванням казначейських векселів; є) чорнові записи та неофіційне листування службових осіб, що мають значення для кримінального провадження; ж) нормативно-правові або розпорядчі акти, які змінюють доходи і видатки бюджету всупереч встановленому законом порядку, видані службовою особою або затверджені її наказом; з) документи, пов'язані з прийняттям та реєстрацією нормативно-правових або розпорядчих актів; и) інші документи³.

Проте, в умовах сьогодення поширення набули електронні документи, що суттєво змінює типову слідову картину зазначених злочинів.

Науковці зазначають, що під час вчинення правопорушень з бюджетними коштами такі сліди залишаються в комп'ютерній техніці у вигляді проєктів документів, електронній переписці, в електронних гаджетах, сайтах відкритої інформації про закупівлі («Prozorro», «Держакупівлі Online», «Zakupki UA» «Tender Online»). Використовуються для спілкування між співучасниками за допомогою месенджерів, IP-телефонії тощо⁴.

¹ В В Василевич, Ю О Левченко, Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (2023) 78 (2) *Науковий вісник Ужгородського національного університету* 217.

² Докладно див: М А Погорецький, Докази у кримінальному процесі (2003) 2 *Вісник прокуратури* 59–65; М А Погорецький, Джерела судових доказів (2005) 10 *Питання боротьби зі злочинністю* / редкол. Ю В Баулін 167–178; М А Погорецький, Про співвідношення джерел фактичних даних і джерел доказів у кримінальному процесі (2009) 1 *Право України* 80–85; М Погорецький, Співвідношення джерел фактичних даних в оперативно-розшуковій діяльності та кримінальному процесу і джерел кримінально процесуальних доказів. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. Т.VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції) / ред. В В Коваленко, Є В Моїсєєв, В Я Тацій, Ю С Шемшученко (Київ, Атіка, 2010) 937–939; М А Погорецький, Докази у кримінальному процесі: проблемні питання (2011) 1 (3) *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія: *Право*; М А Погорецький, Нова концепція кримінального процесуального доказування (2015) 3 *Вісник кримінального судочинства України* 63–79.

³ М А Погорецький, О В Вакулік, Д Б Сергєєва, Розслідування економічних злочинів: навч. посібник / ред. М А Погорецького (Київ, ВД «Дакор», 2014) 127.

⁴ В А Бідняк, Г С Бідняк, К О Чаплинський, Теоретичні, правові та праксеологічні засади використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням в галузі охорони здоров'я: монографія (Дніпро, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2021) 75.

Будь-які дії з високоточними пристроями залишають свій слід в їхній пам'яті. Найбільш явними у такому разі виступають сліди в пам'яті комп'ютера, які поділяються на сліди включення і виключення, а також сліди різних операцій із вмістом пам'яті, сліди дій з програмами і відомості про роботу в мережі Інтернет, локальних та інших мережах. Віртуальні сліди є доказами вчинення або планування злочину конкретною особою або групою осіб. Вони вказують на рівень професіоналізму правопорушника. На початковому етапі фіксації віртуальних слідів проводиться опис у протоколі відомостей про те, в пам'яті якого пристрою виявлено віртуальні сліди; кому належить пристрій; чи має пристрій вихід у мережу Інтернет, локальні та інші мережі; оперативна система пристрою, в яких файлах і які виявлені сліди; коли файл був створений, змінений. Потім виконується фотографування екрана з виведеною інформацією про властивості досліджуваних файлів. Після чого відбувається вилучення для дослідження об'єкта з віртуальними слідами¹.

Проведення тих чи інших процесуальних дій буде залежати від слідчих ситуацій, що склалися. Доведено, що при розслідуванні бюджетних правопорушень найбільш сприятливою слідчою ситуацією вважається така, коли кримінальне провадження розпочате на основі інформації про кримінальне правопорушення за матеріалами оперативних підрозділів², оскільки характеризується великим обсягом інформації щодо елементів криміналістичної характеристики.

Слідча ситуація, коли кримінальне провадження розпочате на основі інфор-

мації про кримінальне правопорушення за результатами ревізії (перевірки), проведеної контролюючим органом, останнім часом має певні складнощі. По-перше, криміналісти вже неодноразово обговорювали в наукових дискусіях колізії законодавства щодо неможливості призначення позапланової ревізії слідчим. По-друге, в попередніх роботах ми звертали увагу на той факт, що ця слідча ситуація характеризується наявністю певних прогалин у матеріалах, що містять ознаки злочину, оскільки вони збираються без участі працівників правоохоронних органів. Якість вказаних матеріалів знаходиться в прямій залежності від кваліфікації працівників контрольного органу та ступеню їх професіоналізму та сумлінності при проведенні ревізії й оформлення її результатів. Перед слідчим постає завдання ретельної перевірки результатів ревізії та встановлення ознак злочинів. Нерідко у матеріалах, що передаються до слідчого підрозділу, відсутні відомості про причетність конкретної службової особи до вчинення порушень, встановлених перевіркою³.

Для кримінальних правопорушень, що посягають на державний бюджет, можуть бути характерними слідчі ситуації, коли кримінальне провадження відкрите на підставі інформації про кримінальне правопорушення, одержане прокурором під час перевірки законності виданих нормативно-правових або розпорядчих актів щодо бюджету; коли кримінальне провадження розпочате на підставі інформації, одержаної під час розслідування іншого злочину тощо.

¹ Я Найдзон, Поняття та класифікація віртуальних слідів кіберзлочинів (2019) 5 «Підприємство, господарство і право» 306.

² М Є Шумило, М А Погорецький, Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в доказуванні у кримінальних справах: теоретичний та практичний аспекти (2001) 3 *Вісник Луганського ін-ту внутр. справ* 199–209; М А Погорецький, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»: проблеми застосування окремих норм (2001) 3 *Вісник Академії правових наук України* 205–213; М А Погорецький, Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі: монографія (Київ, РВВ НА СБУ, 2004) 336; М А Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2007) 576; М А Погорецький, Оперативно-розшукова діяльність і кримінальний процес: проблеми взаємозв'язку: монографія: у Ч. 2, Ч. 1 (Луганськ, Луганський держ. ун-т внутр. справ ім. Е О Дідоренка, 2008) 216.

³ М А Погорецький, О О Вакулік, Д Б Сергєєва, Розслідування економічних злочинів: навч. посібник / ред. М А Погорецького (Київ, ВД «Дакор», 2014) 129.

Для вирішення завдань перелічених слідчих ситуацій необхідний комплекс вчасно та професійно-проведених слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій¹, як обшук, огляд, допит.

Важливого значення на початковому етапі розслідування для криміналістичного документування злочинів у бюджетній сфері і, особливо вчинених організованими злочинними групами, має тимчасовий доступ до речей і документів².

Як слушно зазначає Р.Л. Степанюк, однією з умов проведення успішного розслідування кримінальних правопорушень даної категорії є своєчасне і якісне проведення комплексу організаційно-підготовчих заходів, спрямованих, перш за все, на вивчення відповідного нормативно-правового матеріалу, учбової та наукової літератури; ознайомлення зі структурою, особливостями діяльності установи; збір даних про особистість службової особи, яка вчинила протиправні дії з бюджетними коштами; організацію заходів щодо забезпечення збереження необхідних для справи документів; організацію взаємодії зі співробітниками оперативно-розшукових під-

розділів; залучення осіб, які володіють спеціальними знаннями, та використання їхньої допомоги у розслідуванні³.

Висновки. Підсумовуючи проведене дослідження, можна зазначити, що задля виконання зобов'язань перед міжнародними партнерами, забезпечення фінансово-економічної стабільності держави необхідно посилити контроль за виявленням та розслідуванням правопорушень в бюджетній сфері. Структурні елементи криміналістичної характеристики окреслених кримінальних правопорушень, як обстановка, спосіб вчинення кримінальних правопорушень, типові сліди, видозмінюються в залежності від особливого правового режиму, в якому опинилась Україна через повномасштабне військове вторгнення рф. Розглянуті характерні слідчі ситуації, найбільш сприятливою серед яких така, коли кримінальне провадження розпочате на основі інформації про кримінальне правопорушення за матеріалами оперативних підрозділів, а також запропонований комплекс процесуальних дій вимагає високого професіоналізму працівників правоохоронних органів та додаткових ресурсів задля виконання покладених обов'язків.

REFERENCES

BIBLIOGRAPHY

ARTICLES

1. Bernaz P V, Struktura kryminalistychnoi kharakterystyky zlochyynu [The structure of the forensic characteristics of the crime] (2017) 3 *Pivdenoukrainskyi pravnychyi chasopys* 14 [in Ukrainian].

¹ М А Погорєцький, Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні (2013) 1 *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ* 270–277; М А Погорєцький, Д Б Сергєєва, Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення (2014) 2 (33) *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* 137–141; М А Погорєцький, О С Старенький, Негласні слідчі (розшукові) дії як засоби отримання доказів: окремі проблемні питання (2018) 8 *Право України* 85–106; М А Погорєцький, О С Старенький, Чому результати НС(Р)Д не будуть доказами без розсекречування дозволів на їх проведення (2018) 47 (1397) *Закон і бізнес* <<https://zib.com.ua/ua/135424.html>> дата звернення 14.08.2023.

² М А Погорєцький, О І Коровайко, Застосування тимчасового доступу до речей і документів у кримінальних провадженнях про злочин, учинені організованими злочинними угрупованнями (2013) 1 (29) *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* 234–242; М А Погорєцький, І О Сухачова, Тимчасовий доступ до речей і документів як засіб доказування у кримінальних провадженнях про службові злочини (2020) *Науковий вісник Національної академії СБУ* 112–127.

³ Р Л Степанюк, Методика розслідування злочинів, пов'язаних з порушеннями бюджетного законодавства (дис. ... кандидата юрид. наук. Харків, 2004) 187.

2. Dokladno dyv.: Pohoretskyi M A, Dokazy u kryminalnomu protsesi [Evidence in criminal proceedings] (2003) 2 *Visnyk prokuratury* 59–65 [in Ukrainian].
3. Naidon Ya, Poniattia ta klasyfikatsiia virtualnykh slidiv kiberzlochyniv [Concept and classification of virtual traces of cybercrimes] (2019) 5 *Pidpriemstvo, hospodarstvo i parvo* 306 [in Ukrainian].
4. Pohoretskyi M A, Zakon Ukrainy «Pro operatyvno-rozshukovu-diialnist»: problemy zastosuvannia okremykh norm [The Law of Ukraine «On Operative-Investigative Activities»: problems of application of certain norms] (2001) 3 *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy* 205–213 [in Ukrainian].
5. Pohoretskyi M A, Dzherela sudovykh dokaziv [Sources of forensic evidence] (2005) 10 *Pytannia borotby zi zlochynnistiu* 167–178 [in Ukrainian].
6. Pohoretskyi M A, Orhanizovana zlochynnist: tendentsii rozvytku ta zakhody protydii [Organized crime: development trends and countermeasures] (2007) 16 *Borotba z orhanizovanoi zlochynnistiu i koruptsiiei (teoriia i praktyka)* 99–110 [in Ukrainian].
7. Pohoretskyi M A, Pro spivvidnoshennia dzherel faktychnykh danykh i dzherel dokaziv u kryminalnomu protsesi [On the ratio of sources of factual data and sources of evidence in the criminal process] (2009) 1 *Pravo Ukrainy* 80–85 [in Ukrainian].
8. Pohoretskyi M A, Dokazy u kryminalnomu protsesi: problemni pytannia [Evidence in criminal proceedings: problematic issues] (2011) 1 (3) *Chasopys Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia: Pravo* [in Ukrainian].
9. Pohoretskyi M A, Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii: problemy provadzhennia ta vykorystannia rezul'tativ u dokazuvanni [Covert investigative (search) actions: problems of proceedings and use of results in evidence] (2013) 1 *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav* 270–277 [in Ukrainian].
10. Pohoretskyi M A, Korovaiko O I, Zastosuvannia tymchasovoho dostupu do rechei i dokumentiv u kryminalnykh provadzhenniakh pro zlochyn, uchyneni orhanizovanymy zlochynnymy uhrupuvanniamy [Application of temporary access to things and documents in criminal proceedings on crimes committed by organized criminal groups] (2013) 1 (29) *Borotba z orhanizovanoi zlochynnistiu i koruptsiiei (teoriia i praktyka)* 234–242 [in Ukrainian].
11. Pohoretskyi M A, Serhieieva D B, Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii ta operatyvno-rozshukovi zakhody: poniattia, sutnist i spivvidnoshennia [Covert investigative (research) actions and operational-research measures: concept, essence and relationship] (2014) 2 (33) *Borotba z orhanizovanoi zlochynnistiu i koruptsiiei (teoriia i praktyka)* 137–141 [in Ukrainian].
12. Pohoretskyi M A, Nova kontseptsiiia kryminalnoho protsesualnoho dokazuvannia [A new concept of criminal procedural evidence] (2015) 3 *Visnyk kryminalnoho sudochynstva Ukrainy* 63–79 [in Ukrainian].
13. Pohoretskyi M A, Starenkyi O S, Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii yak zasoby otrymannia dokaziv: okremi problemni pytannia [Covert investigative (research) actions as a means of obtaining evidence: certain problematic issues] (2018) 8 *Pravo Ukrainy* 85–106 [in Ukrainian].
14. Pohoretskyi M A, Sukhachova I O, Tymchasovi dostup do rechei i dokumentiv yak zasib dokazuvannia u kryminalnykh provadzhenniakh pro sluzhbovi zlochyny [Temporary access to things and documents as a means of proof in criminal proceedings about official crimes] (2020) *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii SBU* 112–127 [in Ukrainian].
15. Shumylo M Ye, Pohoretskyi M A, Problemy vykorystannia materialiv operatyvno-rozshukovoi diialnosti v dokazuvanni u kryminalnykh spravakh: teoretychni ta praktychni aspekty [Problems of using materials of investigative activities in evidence in criminal cases: theoretical and practical aspects] (2001) 3 *Visnyk Luhanskoho in-tu vnutr. sprav* 199–209 [in Ukrainian].
16. Vasylevych V V, Levchenko Yu O, Netsilove vykorystannia biudzhetykh koshtiv, zdiisnennia vydatkiv biudzhetu chy nadannia kreditiv z biudzhetu bez vstanovlenykh biudzhetykh pryznachennia abo z yikh perevyschenniam [Inappropriate use of budget funds, implementation of budget expenditures or provision of loans from the budget without the established budget allocations or exceeding them] (2023) 78 (2) *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu* 217 [in Ukrainian].

AUTHORED BOOKS

17. Bidniak V A, Bidniak H S, Chaplynskyi K O, *Teoretychni, pravovi ta prakseologichni zasady vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia zlochyniv, pov'iazanykh iz derzhavnym finansuvanniam v haluzi okhorony zdorov'ia* [Theoretical, legal and praxeological principles of the use of special knowledge during the investigation of crimes related to public funding in the field of health care] (Dnipro, Dnipropetrovskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, 2021) 75 [in Ukrainian].
18. Matusovskiy H A, *Ekonomycheskiye prestupleniya: krymynalystycheskyi analiz* [Economic crimes: forensic analysis] (Kharkov, Konsum, 1999) 480 [in Russian].

19. Pohoretskyi M A, *Problemy vykorystannia materialiv operatyvno-rozshukovoi diialnosti v kryminalnomu protsesi* [Problems of using the materials of operational and investigative activities in the criminal process] (Kyiv, RVV NA SBU, 2004) 336 [in Ukrainian].
20. Pohoretskyi M A, *Funktsionalne pryznachennia operatyvno-rozshukovoi diialnosti u kryminalnomu protsesi* [Functional assignment of investigative activity in the criminal process] (Kharkiv, Arsis LTD, 2007) 576 [in Ukrainian].
21. Pohoretskyi M A, *Operatyvno-rozshukova diialnist i kryminalnyi protses: problemy vzaiemozv'iazku: u Ch.2, Ch.1* [Operative investigative activity and the criminal process: problems of interrelation: in Part 2, Part 1] (Luhansk, Luhanskyi derzh. un-t vnutr. sprav im. E O Didorenka, 2008) 216 [in Ukrainian].
22. Pohoretskyi M, *Spivvidnoshennia dzherel faktychnykh danykh v operatyvno-rozshukovii diialnosti ta kryminalnomu protsesu i dzherel kryminalno protsesualnykh dokaziv* [Correlation of sources of factual data in investigative activities and criminal proceedings and sources of criminal procedural evidence] Mizhnarodna politseiska entsyklopediia: u 10 t. T.VI: Operatyvno-rozshukova diialnist politsii (militsii) / red. Kovalenko V V, Moiseiev Ye V, Tatsii V Ya, Shemshuchenko Yu S (Kyiv, Atika, 2010) 937–939 [in Ukrainian].
23. Pohoretskyi M A, Vakulik O O, Serhieieva D B, *Rozsliduvannia ekonomichnykh zlochyniv* [Investigation of economic crimes] / red. Pohoretskoho M A (Kyiv, VD «Dakor», 2014) 176 [in Ukrainian].
24. Pohoretskyi M A, Toporetska Z M, *Rozsliduvannia zainiattia hralnym biznesom: protsesualni y kryminalistychni zasady* [Investigating employment in the gambling business: procedural and forensic principles] (Kyiv, Alerta, 2015) 226 [in Ukrainian].
25. Pohoretskyi M A, Byshevets O V, Serhieieva D B, *Rozsliduvannia okremykh vydiv zlochyniv* [Investigation of certain types of crimes] (Kyiv, Alerta, 2015) 536 [in Ukrainian].
26. Pohoretskyi M A, Cherniavskiy S S, Serhieieva D B, Toporetska Z M, *Rozsliduvannia zainiattia hralnym biznesom* [Investigating employment in the gaming business] (Kyiv, Alerta, 2015) 176 [in Ukrainian].
27. Zhuravel V A, *Kryminalistychni metodyky: suchasni naukovi kontseptsii* [Forensic methods: modern scientific concepts] (Kharkiv, Apostil, 2012) 302 [in Ukrainian].

CONFERENCE PAPERS

28. Bidniak V A, *Privlasnennia koshtiv z derzhavnoho biudzhetu, shcho peredbacheni dlia finansuvannia medychnykh posluh za prohramoiu medychnykh harantii obsluhovuvannia naseleennia: aktualni aspekty* [Appropriation of funds from the state budget, provided for the financing of medical services under the program of medical guarantees of public service: current aspects] *Suchasni vyklyky ta aktualni problemy zabezpechennia mizhnarodnoi ta natsionalnoi bezpeky (tendentsii, problemy ta shliakhy yikh vyryshennia): mater. mizhnar. nauk. prakt. konf. (02 hrudnia 2022 r., m. Dnipro) (Dnipro, Dnipropetrovskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, 2023)* 22 [in Ukrainian].

DISSERTATIONS

29. Stepaniuk R L, *Metodyka rozsliduvannia zlochyniv, pov'iazanykh z porushenniamy biudzhethnoho zakonodavstva* [Methods of investigating crimes related to violations of budget legislation] (dys. ... kandydata yuryd. nauk. Kharkiv, 2004) 187 [in Ukrainian].
30. Volobuiev A F, *Naukovi osnovy kompleksnoi metodyky rozsliduvannia koryslyvykh zlochyniv u sferi pidpriemnytstva* [Scientific foundations of the complex methodology of investigation of self-interested crimes in the field of entrepreneurship] (dys. ... doktora yuryd. nauk. Kharkiv, 2001) 407 [in Ukrainian].

WEBSITES

31. Pohoretskyi M A, Starenkyi O S, *Chomu rezultaty NS(R)D ne budut dokazamy bez rozsekrechuvannia dozvoliv na yikh provedennia* (2018) 47 (1397) *Zakon i biznes* <<https://zib.com.ua/ua/135424.html>> data zvernennia 14.08.2023 [in Ukrainian].

Serhieieva D. B.,

Doctor in Law, Professor,

Honored lawyer of Ukraine,

Professor of the Department

of Criminal Procedure and Forensics

Educational and Scientific Institute of Law

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

attorney

ORCID ID: 0000-0002-2441-4852

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2023.3-4/133-143>

CURRENT ISSUES IN THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES RELATED TO THE USE OF BUDGET FUNDS

Abstract. *The article is devoted to certain issues of investigation of criminal offenses related to the use of budgetary funds.*

The purpose of the article is to study certain aspects of the methodology for investigating criminal offenses related to the use of budgetary funds in today's conditions.

The article highlights the structural elements of criminalistic characterization and investigative situations of criminal offenses related to the use of budgetary funds.

The author analyzes the scientific opinions of forensic scientists on the subject matter, setting and methods of committing offenses, trace evidence, and the identity of the offender, and focuses on their importance in the theory of forensic science and practice for use in the detection and investigation of these offenses. The author emphasizes the emergence of new ways of committing the offenses under study and their conditionality by emergency situations.

The most typical investigative situations in criminal offenses involving public funds are indicated. It is proved that criminal offenses related to the use of budgetary funds are often committed by organized criminal groups and have a transnational nature and a tendency to spread.

It is substantiated that when investigating budgetary offenses, the most favorable investigative situation is considered to be one when criminal proceedings are initiated on the basis of information about a criminal offense based on the materials of operational units, since criminal offenses related to the use of budgetary funds are characterized by a large amount of information on the elements of criminalistic characteristics.

It is noted that the criminalistic characterization of a crime should be understood as a system of information on the forensically significant features of crimes of this type, which reflects the natural relationships between them and serves to build and verify investigative versions to solve the main tasks of the investigation.

The author outlines the necessary set of investigative (detective) actions, covert investigative (detective) actions, and urgent measures to ensure criminal proceedings, which are of particular importance in the course of investigation of criminal offenses related to the use of budgetary funds.

Key words: *investigation of criminal offenses, budgetary funds, criminal offenses in the budgetary sphere, forensic characteristics, investigative situations, procedural actions.*